

також й у сфері законотворчості. При цьому слід зауважити, що недотримання правил юридичної техніки при складанні юридичних документів часто призводить до непоправних наслідків, таких як незаконне затримання, неможливість однозначного розуміння диспозитивних норм цивільного права, а отже, існування безлічі протиставлень одна одній норм права тощо. Таким чином, дотримання правил юридичної техніки при підготовці юридичних документів – запорука їх якості.

В. С. Смородинський, канд. юрид. наук, доц.
*Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого, м. Харків*

ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ЮРИДИЧНОЇ ТЕХНІКИ В АДВОКАТСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Під юридичною технікою в адвокатській діяльності розуміється система правил, засобів і прийомів, що використовуються адвокатом в юридичних справах. Її важливими складовими є юридична техніка тлумачення (інтерпретації) правових актів (актів законодавства, актів застосування права, зокрема судових рішень), а також юридична техніка подолання колізій і прогалин у правовому регулюванні суспільних відносин.

Передусім визначимося зі змістом понять. Тлумачення правових актів адвокатом складається із з'ясування ним для себе змісту закріпленого в акті юридичного правила (норми права), а також у певних випадках із роз'яснення змісту цього правила іншим зацікавленим особам. Синонімами до цього поняття є терміни “юридична інтерпретація” та “юридична герменевтика” (від грец. – мистецтво інтерпретації текстів). Тлумачення є необхідною стадією реалізації права адвокатом, адже це завжди вимагає з'ясування останнім відповідних юридичних правил для себе, а в певних випадках – також їх роз'яснення іншим особам. Воно має пізнавальний і водночас творчий характер; є юридичним мистецтвом, опанування та постійне вдосконалення якого – необхідний і дуже важливий елемент професійної майстерності адвоката. Необхідність тлумачення зумовлена особливостями права, а саме: його формальною визначеністю в певному тексті, системністю, що вимагає врахування зв'язків між нормами права; необхідністю забезпечення органічної єдності духу і букви права; особливістю мови як “відкритої структури”, що залишає певну невизначеність при використанні правничої термінології (класичний приклад, наведений Г. Л. А. Хартом: заборона пересування на транспортних засобах у парку відпочинку); застосуванням термінології, яка містить оціночні поняття, такі як “тяжкі наслідки”, “моральна шкода” тощо.

Сталими способами тлумачення правових актів, тобто прийомами з'ясування змісту юридичних правил, що закріплені в ньому, є: 1) філологічний (граматичний, лінгвістичний), що полягає у з'ясуванні змісту юридичного правила за допомогою філологічних знань (граматики, лексики) шляхом ретельного граматично-синтаксичного, мовного опрацювання юридичного тексту, аналізу слів, словосполучень, речень, словесного виразу правила. Цей спосіб завжди є первинним, вихідним способом тлумачення, адже процес інтерпретації повсякчас має починатися саме з філологічного аналізу юридичного тексту; 2) спеціально-юридичний, сутність якого в тому, щоб розкрити зміст юридичного правила шляхом використання адвокатом спеціальних юридичних знань із теорії права і галузевих наук; 3) системний, тобто з'ясування змісту юридичного правила виходячи з розуміння права як цілісної системи норм і принципів (law as integrity – Р. Дворкін), за допомогою його зіставлення з іншими правилами, а також із принципами права, визначення зв'язків між ними, їх взаємообумовленості; 4) історичний, під яким розуміється розкриття змісту юридичного правила за допомогою даних про історію видання правового акта, зокрема, про час та підстави його прийняття, обставини розробки, обговорення; 5) телеологічний, або цільовий, що полягає у з'ясуванні змісту правила за допомогою виявлення безпосередньої мети його закріплення у правовому акті й співвіднесення цієї мети з текстом цього акта; 6) логічний – розкриття змісту правила за допомогою здобутків логіки, серед яких індукція (виведення загального правила, принципу із сукупності конкретних правил), дедукція (виведення конкретного правила із сукупності загальних правил, принципів), аналогія (зокрема, доповнення невичерпних, приблизних переліків), доведення до абсурду, висновок від протилежного тощо. Слід розуміти, що у широкому сенсі будь-який спосіб тлумачення є логічним, оскільки інтерпретація не можлива без використання правил логіки. Отже, адвокат, який не опанував логіку, – поганий адвокат. Деякі науковці виокремлюють також функціональний спосіб тлумачення – з'ясування змісту правила з огляду на мету його застосування, використання для цілей вирішення конкретної юридичної справи.

Вибір способів тлумачення, доцільність, послідовність і комбінації їх використання залежать від специфіки юридичних текстів, юридичної справи й, головне, від досвіду та майстерності адвоката-інтерпретатора.

Роз'яснення адвокатом змісту юридичних правил своїм клієнтам є неофіційним тлумаченням, оскільки не має владно-обов'язкового характеру. Вплив таких роз'яснень на юридичну практику залежить від авторитету адвоката. Такі роз'яснення надаються у формі юридичних консультацій і висновків, мають професійний характер.

Залежно від співвідношення між текстом правового акта і змістом, сутністю, смыслом юридичного правила, що виведене адвокатом-

інтерпретатором в результаті тлумачення цього тексту, виокремлюють такі види тлумачення за обсягом його результату: 1) буквальне – коли зміст юридичного правила, виведеного при тлумаченні, співпадає з буквальним змістом акта (“буквою закону”); 2) розширене – коли зміст юридичного правила, виведеного в результаті тлумачення, виявляється ширшим за буквальний зміст акта; 3) звужене – коли зміст юридичного правила, виведеного при тлумаченні, виявляється вужчим ніж буквальний зміст акта. Адвокатам слід мати на увазі, що в певних випадках розширене чи звужене тлумачення неприпустимі, наприклад, вичерпні переліки мають тлумачитися лише буквально, незавершені не мають тлумачитися звужено, а винятки з правил – розширено.

Важливою складовою діяльності адвоката, особливо у так званих “складних” справах, є майстерне використання засобів юридичної техніки для активної участі в подоланні колізій і прогалин у правовому регулюванні. Під правовою колізією розуміється суперечність (конфлікт) між декількома чинними юридичними правилами, що по-різному регулюють одні суспільні відносини. Колізія може бути між правилами, що містяться як в однакових джерелах права (наприклад, у законах або навіть різних частинах одного закону), так і в різних (наприклад, у законі та судовій практиці). Колізії є об’єктивною властивістю складної правової системи, хоча можуть виникати і внаслідок помилок суб’єктів правотворчості, порушень ними правил юридичної техніки. Застосування правил подолання колізій вимагає від адвоката високої професійної майстерності, досвіду, знань не лише законодавства, а й новітніх наукових доктрин. Так, у випадку збігу темпоральної та змістовної колізій загальним правилом їх подолання є пріоритет спеціальної норми, незважаючи на те, що вона набрала чинності раніше. Проте в разі, якщо метою загальної норми є усунення розбіжностей між декількома раніше закріпленими спеціальними нормами, їх уніфікація (наприклад, загальна норма кодексу), то така загальна норма має пріоритет над раніше закріпленою спеціальною. Мету норми адвокат має визначити, зокрема, шляхом телеологічного тлумачення відповідного нормативно-правового акта.

Прогалина у праві виникає внаслідок відсутності в основних джерелах права правил (норм), необхідних і достатніх для врегулювання суспільних відносин, за умови, що вони знаходяться у сфері правового регулювання. При цьому адвокат повинен пам’ятати, що не всі відносини підлягають правовому регулюванню, а лише ті, що: 1) мають особливу соціальну значущість; 2) зачіпають інтереси інших осіб і суспільства у цілому; 3) передбачають можливість соціального конфлікту внаслідок цінності та обмеженості ресурсів (суспільних благ), з приводу яких вони виникають; є сталими, повторюваними; за своїми специфічними якостями і проявами припускають можливість та ефективність зовнішнього, саме правового, впливу

на них. Ці ознаки окреслюють межі правового регулювання, поза якими воно стає неефективним, некорисним і навіть шкідливим.

Подолати наявність прогалин у законодавстві можна двома способами, а саме завдяки використанню аналогії законодавства, тобто шляхом застосування норми права, що регулює подібні за змістом правові відносини, або – в разі її об'єктивної неможливості – аналогією права, тобто застосуванням загальних, конституційних або галузевих, принципів права. Ці способи виправдовуються розумінням законодавства і права як цілісних систем, що характеризуються внутрішньою єдністю і ґрунтуються на загальних принципах. Необхідність, зміст і послідовність використання певного способу заповнення прогалин адвокат має обрати, спираючись на свої знання про особливості національної правової системи, її юридичних джерел, ієрархічність системи законодавства тощо. У певних випадках способи подолання містяться в самих нормативно-правових актах (див. ст. 8 ЦК України, ч. 7 ст. 9 КАС України). Водночас при застосуванні норм права, що встановлюють кримінальну або адміністративну відповідальність, аналогія заборонена, оскільки “нема норми – нема правопорушення” (див. ч. 4 ст. 3 КК України, ч. 1 ст. 7 КУпАП). Також за аналогією не можуть застосовуватися норми публічного права, спрямовані на обмеження прав людини. Це впливає з ч. 1 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством.

*А. І. Мануїлова, студентка IV курсу
ф-ту міжнар.-прав. відносин
Національний університет
“Одеська юридична академія”*

ТЕХНІКА ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Техніка тлумачення норм права як необхідний елемент правозастосування посідає важливе місце у правореалізаційному процесі, оскільки для того, щоб раціонально застосовувати норму права, потрібно з'ясувати та роз'яснити її зміст.

Передусім наголосимо, що тлумачення має особливе значення для працівників правоохоронних органів, бо застосування права для них є одним з основних обов'язків, тією формою, у якій втілюється їх діяльність. Проте тлумачення є необхідним і для громадян, оскільки відомо, що незнання закону, не звільняє від відповідальності.

Мета тлумачення – вірно і точно розуміння та застосування закону,